

Atentát v Sarajevu – 28. 6. 1914

Telegram bosenského guvernéra gen. Potiorek do Vídně

Při dnešní jízdě Jeho c. a k. Výsosti pana arcivévody Františka Ferdinanda podařilo se přes rozsáhlá bezpečnostní opatření jednomu zdejšímu srbskému typografu za jízdy po nábřeží hodit pumu na auto, v němž jela Jeho c. a k. Výsost a já. Exploze nezasáhla svůj cíl a lehce zranila jen v následujícím autu jedoucího pobočníka podplukovníka von Merizzi a hraběte Boos-Waldecka a snad i několik osob z obecenstva... Při další jízdě z radnice chtěla Jeho c. a k. Výsost navštívit podplukovníka von Merizzi v nemocnici. Na této cestě vystřelil srbský středoškolák z nejbližší blízkosti na auto a zasáhl tak Jeho c. a k. Výsost, tak její Výsost; poslal jsem auto hned do blízkého konaku, kde byla ihned při ruce lékařská pomoc, avšak jak Jeho c. a k. Výsost, tak její Výsost podlehl během čtvrti hodiny svým zraněním. Oba atentátníci byli ihned po svých ohavných činech zatčeni a zástupem skoro ubiti. Opatření ke zjištění spoluviníků již byla učiněna. Podle dosavadního vyšetřování jest zjištěno, že muž, hodivší pumu, patří k oné srbské skupině socialistů, která obvykle dostává pokyny z Bělehradu.

Ulice v Sarajevu krátce po atentátu.

Noviny se zprávou o atentátu.

V Sarajevu byl při atentátu zabit následník rakouského trůnu arcivévoda František Ferdinand d'Este s manželkou. Atentát provedl gymnazista Gavrilo Princip, první pumový útok uskutečnil typograf Nedeljko Čabrinović. Atentát připravila srbsko-bosenská nacionalistická organizace Mladá Bosna, která byla ve spojení s důstojnickou organizací Černá ruka vedenou plukovníkem D. D. Apisem. První úřední zprávu o průběhu události v Sarajevu podal bosenský guvernér generál Potiorek.

Tvorba, 1934, s. 397–398

bosensko-srbský středoškolák – Gavrilo Princip (1894–1918), pachatel atentátu, odsouzen k 20 letům těžkého žaláře, vězněn v Terezíně, kde zemřel na tuberkulózu
konak – srbský výraz pro dům či palác

- Kde a kdy došlo k atentátu na následníka rakousko-uherského trůnu? Kdo se podílel na jeho odstranění, jaké byly bližší okolnosti smrti Ferdinanda d'Este? Kdo byl další obětí atentátu? Jaké byly okolnosti této události?
- Jakou roli hraje ve zprávě Srbsko?

Z ultimáta rakousko-uherské vlády Srbsku – 23. 8. 1914

C. a k. vláda je nucena žádat od srbské vlády úřední prohlášení, že odsuzuje propagandu namířenou proti Rakousko-Uhersku, to znamená všechno usilování, jehož konečným cílem je odtrhnout od monarchie území k ní náležející, a že se zavazuje potlačovat všemi prostředky tuto zločinnou a teroristickou propagandu.

Aby dodala těmto závazkům slavnostního rázu, uveřejní Královská srbská vláda na první straně svého úředního listu ze dne 26./13. července následující prohlášení:

„Královská srbská vláda odsuzuje propagandu namířenou proti Rakousko-Uhersku, tj. všechno usilování, jehož cílem je odtrhnout od monarchie území k ní náležející a lituje co nejupřímněji tragických následků tohoto zločinného jednání.

Královská srbská vláda lituje, že se srbsí důstojníci a úředníci zúčastnili zmíněné propagandy, a tím ohrozili vztahy přátelského sousedství, jež se Královská srbská vláda svým prohlášením z 31. března r. 1907 co nejslavnostněji zavázala pěstovat.

Královská vláda, jež odsuzuje a zavrhuje každou myšlenku nebo pokus o zasahování do osudů obyvatelstva kterékoli části Rakousko-Uherska, považuje za svou povinnost zcela důrazně upozornit důstojníky i úředníky a veškeré obyvatelstvo království, že bude napříště postupovat s nejkrajnější přísností proti těm osobám, jež by se provinily takovým jednáním a vynaloží všechno své úsilí, aby takové jednání zamezila a je potlačila.“

Rakousko-uherská vláda hodlala svěst odpovědnost za atentát v Sarajevu na Srbsko, a tím nalézt potřebnou záminku pro rozpoutání války. Proto zaslala srbské vládě 23. července 1914 ultimátum formulované tak, že jeho podmínky byly pro suverénní stát nepřijatelné a fakticky nesplnitelné. Velká Británie, Francie a Rusko přesto naléhaly, aby Srbsko ultimátu vyhovělo, a tak Srbsko 25. července přijalo většinu podmínek Rakousko-Uherska. Na nátlak Německa přerušila téhož dne rakousko-uherská vláda se Srbskem diplomatické styky. 26. července

vyhlásila částečnou mobilizaci a 28. července vypověděla Srbsku válku.

A. Norden, *Tak se dělají války!* Praha 1951, s. 207 n.

ultimátum – požadavek (silnějšího proti slabšímu), který má být splněn, jinak dojde k sankcím (potrestání, útoku atd.)

Sarajevo – hlavní město Bosny, která byla součástí Rakousko-Uherska; místo atentátu

■ *Jaké požadavky předložilo Rakousko-Uhersko Srbsku?*

■ *Kterých oblastí života a správy státu se týkaly? Co rakousko-uherská vláda požadovala, pokud se týkalo armády?*

■ *Které z příkazů nejvíce porušovaly suverenitu samostatného státu Srbsko? Jak dlouhý byl termín ultimáta?*

Toto prohlášení bude zároveň uvedeno ve známost královské armádě prostřednictvím denního rozkazu Jeho Veličenstva krále a bude uveřejněno v úředním orgánu armády.

Královská srbská vláda se mimo to zavazuje:

1. že potlačí každou publikaci, jež šve k nenávisti a k opovržení vůči monarchii a jejíž všeobecná tendence je namířena proti územní celistvosti monarchie;
 2. že ihned přistoupí k rozpuštění spolku Narodna Obrana, zkonfiskuje všechny jeho propagační prostředky a že stejným způsobem bude postupovat proti spolkům a sdružením v Srbsku, které se zabývají propagandou proti Rakousku-Uhersku. Královská vláda učiní nutná opatření, aby rozpuštěné spolky nemohly snad pokračovat ve své činnosti pod jiným jménem nebo v jiné podobě;
 3. že z veřejného vyučování v Srbsku, jak z učitelského sboru tak i z učebních pomůcek, odstraní všechno, co slouží nebo by mohlo sloužit k živění propagandy proti Rakousku-Uhersku;
 4. že odstraní z vojenské i správní služby všechny důstojníky a úředníky, kteří se provinili propagandou proti Rakousku-Uhersku; c. a k. vláda si vyhrazuje oznámit Královské vládě jejich jména zároveň se sdělením materiálu, svědčícího proti nim;
 5. že svolí k tomu, aby orgány c. a k. vlády spolupůsobily v Srbsku při potlačování podvrtného hnutí, namířeného proti územní celistvosti monarchie;
 6. že zavede vyšetřování proti těm účastníkům spiknutí z 28. června, kteří se zdržují na území Srbska; orgány delegované c. a k. vládou se zúčastní příslušného vyšetřování;
 7. že se všim urychlením provede zatčení majora Voji Tankosiče a jistého Milana Ciganoviče, srbských státních úředníků, kompromitovaných výsledky vyšetřování;
 8. že účinnými opatřeními zabrání, aby se srbské úřady zúčastnily pašování zbraní a výbušných těles přes hranice, že propustí ze služby a přísně potrestá ty orgány pohraniční služby v Šabaci a v Loznici, které pomáhaly zločincům ze Sarajeva při přechodu přes hranice;
 9. že podá c. a k. vládě vysvětlení o neomluvitelných výrocích vysokých srbských hodnostářů v Srbsku a v cizině, kteří se bez ohledu na své úřední postavení neváhali vyslovit po atentátu z 28. června v interviewech nepřátelsky proti Rakousku-Uhersku;
 10. že bezodkladně oznámí c. a k. vládě, že opatření v předchozích bodech zahrnutá, byla provedena.
- C. a k. vláda očekává odpověď Královské vlády nejpozději do soboty, dne 25. tohoto měsíce, o 6. hodině odpolední.

Ovace Berlíňanů před rakousko-uherským vyslanectvím na začátku války.

Po zaslání provokativního ultimáta Srbsku a v souladu s přáním Německa vypovědělo Rakousko-Uhersko válku Srbsku. Učinilo tak oficiálním sdělením ministra zahraničních věcí srbské vládě a vydáním Manifestu císaře Františka Josefa I. „Mým národům“.

Sborník dokumentů k vnitřnímu vývoji v českých zemích za 1. světové války 1914–1918 I, Praha 1993, č. 6

práva na tyto země – na Berlínském kongresu (1878) získalo Rakousko-Uhersko Bosnu a Hercegovinu do správy, v r. 1908 je anektovalo

■ *Jak vysvětluje císař vypovězení války? Z čeho obviňuje Srbsko?*

Manifest císaře Františka Josefa I. o zahájení válečného stavu se Srbskem – 28. 7. 1914

Mým národům!

Bylo mým nejvroucnějším přáním, abych léta, která z Boží milosti jsou Mi ještě dopřána, mohl zasvětit dílům míru a uchránil Svoje národy před těžkými oběťmi a břemeny války.

V radě Prozřetelnosti bylo jinak rozhodnuto.

Pletichy protivníka plného nenávisti nutí Mne, abych na obranu cti Svého mocnářství, na ochranu jeho vážnosti a moci, k zabezpečení jeho državy po dlouhých letech míru chopil se meče.

S nevděkem rychle zapomínajícím nastoupilo království srbské, které od prvního začátku své státní samostatnosti až do nejnovější doby od Mých předků a ode Mne bylo chráněno a podporováno, již před lety cestu otevřeného nepřátelství proti Rakousku-Uhersku.

Když jsem po třech desetiletích požehnané práce míru v Bosně-Hercegovině rozšířil Svoje vladařská práva na tyto země, vyvolalo toto Moje opatření v království Srbském, jehož práva nižádným způsobem nebyla porušena, výbuchy nevázané náruživosti a nejrozhořčenější nenávisti. Moje vláda užila tenkrát krásného práva strany silnější a žádala v nejkrásnější shovívavosti a dobrotivosti na Srbsku toliko, aby snížilo počet svého vojska na stav míru a slíbilo, že budoucně setrvá na dráze míru a přátelství.

Týmž duchem smířlivosti vedena, obmezila se Moje vláda, když Srbsko před dvěma lety nacházelo se v boji s tureckou říší, na hájení nejdůležitějších životních podmínek mocnářství. Tomuto jednání děkovalo Srbsko v první řadě, že dosáhlo účelu války.

Naděje, že Srbské království ocení shovívavost a mírumilovnost Mé vlády a že dostojí svému slovu, se nesplnila.

Stále výše šlehá plamen nenávisti proti Mně a Mému domu, stále otevřeněji vystupuje snaha, nerozlučná území Rakouska-Uherska násilně odtrhnouti.

Zločinné řádění sahá přes hranici, aby na jihovýchodu mocnářství podkopalo základy státního pořádku, aby lid, jemuž Já v otcovské lásce věnuji plnou péči, zviklalo v jeho věrnosti k panovnickému domu a vlasti, aby svedlo dospívající mládež a podněcovalo ji ke zločinným skutkům a nerozumu a velezrády. Řada vražedných útoků, s rozmyslem připravované a provedené spiknutí, jehož hrozný zdar Mne a Moje věrné národy v srdce zasáhl, jest daleko viditelnou krvavou stopou oněch tajných pletich, které ze Srbska byly zahájeny a řízeny.

Tomuto nesnesitelnému řádění musí se učiniti přítrž, ustavičná vyzývavost Srbska musí se ukončiti, má-li čest a vážnost Mého mocnářství zůstati neporušena a jeho státní, hospodářský a vojenský rozvoj býti ušetřen stálých záchvěvů.

Marně podnikla Moje vláda ještě poslední pokus, dosíci tohoto cíle prostředky míru, pohnouti Srbsko vážným napomenutím k obratu.

Srbsko odmítlo umírněně a spravedlivě požadavky Mé vlády a odepřelo dostáti povinností, jichž splnění v životě národův a států jest přirozeným a nutným základem míru.

A tak jsem nucen přikročiti k tomu, aby se mocí zbraní opatřily nezbytné záruky, které mají zabezpečiti Mým státům pokoj uvnitř a trvalý mír na venek.

V této vážné chvíli jsem si plně vědom celého dosahu Svého rozhodnutí a Svě zodpovědnosti před všemohoucím.

Vše jsem prozkoumal a uvážil.

S klidným svědomím nastupuji cestu, kterou Mí povinnost vyžaduje.

Spoléhám na Svoje národy, kteří ve všech bouřích vždy v jednotě a věrnosti kolem Mého trůnu se seřadili a pro čest, velikost a moc vlasti k nejtěžším obětem vždy byli ochotni.

Spoléhám na statečnou, obětavým nadšením naplněnou brannou moc Rakousko-Uherska.

A důvěřuji ve Všemohoucího, že Mým zbraním dopřeje vítězství.

František Josef v. r.
Stürgkh v. r.

■ Ke komu se svým prohlášením obrací? Co i po formální stránce zdůrazňovalo jeho moc?

■ Který diplomatický konflikt mezi oběma zeměmi je připomínán?

■ Která předchozí válka je zmiňována? Kdo se jí účastnil? Jak se zachovala rakouská diplomacie?

■ Co v dokumentu označuje pojem „můj dům“?

Portrét císaře.

Faksimile úvodní části manifestu Františka Josefa I.

Světová válka začíná

„Nějaké zatracené bláznovství na Balkáně“, předpovídal Bismarck, zažehne další válku. Atentát na rakouského dědice trůnu, arcivévodu Františka Ferdinanda, spáchaný srbskými nacionalisty, tuto podmínku naplnil. S lehkovážnou boječtivostí impérií sešlých věkem se Rakousko-Uhersko rozhodlo využít této příležitosti a pohltnout Srbsko, jako v roce 1908 pohltilo Bosnu a Hercegovinu. Rusko, oslabené válkou s Japonskem, bylo tehdy donuceno souhlasit s německým ultimátem, po němž se německý císař postavil v „blyštivé se zbroji“, jak se sám vyjádřil, po bok svého spojence, Rakouska. Rusko, aby se pomstilo za toto ponížení a obnovilo svou prestiž velkých slovanských velmocí, bylo nyní připraveno si samo navléci blyštivou zbroj. 5. července ujistilo Německo Rakousko, že může počítat s „věrnou podporou“ Německa, pokud by jakákoli trestná akce proti Srbsku vyústila v konflikt s Ruskem. To byl signál, jenž uvedl do pohybu nezadržitelný spád událostí. 23. července předalo Rakousko Srbsku ultimátum, 26. července odmítlo srbskou odpověď (ačkoli německý císař, nyní celý znervóznělý, připustil, že „rozptyluje všechny důvody k válce“), 28. července vyhlásilo válku Srbsku a 29. července oštěfelovalo Bělehrad. V ten den mobilizovalo Rusko své síly podél hranice s Rakouskem a 30. července vyhlásilo Rakousko i Rusko všeobecnou mobilizaci. 31. července vyhlásilo Německo Rusku ultimátum, požadující, aby během dvanácti hodin demobilizovalo a „zřetelně to vůči nám deklarovalo.“

Vinou spojeneckých smluv mezi velmocemi se v létě 1914 zřítíl svět do velké války.

B. W. Tuchmanová, Srpnové výstřely, Praha 2000, s. 79–80

Bismarck Otto von (1815–1898) – „železný kancléř“, sjednotitel Německa; pruský kancléř a první kancléř Německého císařství v l. 1871–90, považován za jednoho z největších německých politiků moderní doby

■ Jaké záměry sledovalo Rakousko-Uhersko na Balkáně? S jakou pomocí počítalo?

osob se Sokolstvem dr. Josef Scheiner, a to tedy byl zárodek toho, čemu se dnes říká Maffie.

Po Kramářovi a Scheinerovi byl zatčen v létě 1915 i Rašín, a to byla na celá dvě léta velká ztráta pro domácí odboj. Odchodem Rašínovým do kriminálu ztratily se nám na ta dvě léta i Národní listy a novinářsky bylo vůbec u nás v tu dobu ouvej: Noviny měly ovšem náhubek a o nejdůležitějších věcech psát nesměly; chyba bylo, že někdy psaly, jak psát neměly a nemusily. Komentáře našeho tisku k prvnímu prohlášení Čtyřdohody o vysvobození našeho národa i ta sprostáctví o Masarykovi, jež se dodávala našim novinám z policie, budou toho vždycky žalostným dokladem.

Nešlo-li to novinami nebo jiným veřejným způsobem, hleděli jsme šířiti zprávy po cestách jiných. V tom byl mistrem a neúnavným pracovníkem Jan Hajšman; co ten rozšířil pomocí starého profesora Fialky – strejčka Fialky – různých hektografovaných letáků a povzbuzujících informací jeho Hlasatel tímto tajným způsobem vydávaný byl útěchou i dobrým našim prostředníkem se zamklým citěním národním.

Hlávčův dům ve Vodičkově ulici v Praze. V jeho zadním traktu byla právníká kancelář, v níž se scházeli muži organizující domácí odboj.

Herben Jan (1857–1936) – český novinář a spisovatel
Šámal Přemysl (1867–1941) – český politik (Česká strana pokroková – realisté), po válce přednosta Kanceláře (kancléř) prezidenta republiky; za války patřil k hlavním organizátorům a pracovníkům Maffie, za 2. světové války se účastnil i protinacistického odboje (zemřel v nacistickém žaláři)
Scheiner Josef (1861–1932) – český politik, starosta Sokola
Hajšman Jan – novinář a spisovatel, účastník Maffie, v roce 1924 vydal vzpomínky na její činnost
hektografie – starší rozmnožovací technika
Sís František – politik, blízký spolupracovník K. Kramáře, šéfredaktor Národních listů
Maffie – ilegální organizace domácího českého protirakouského odboje za 1. světové války

■ *Kdo se angažoval v aktivitách, které byly v průběhu času označovány jako činnost Maffie, podle vzpomínek J. Kvapila? Kdo patřil mezi její zakladatele?*

■ *Kterým činností se tyto lidé na území Čech věnovali? Čím byl domácí odboj oslaben?*

Boj na frontě – 1914

Z válečného deníku E. E. Kische

Středa, 16. září 1914

Batalionový trubač zeměbrany zatroubil. Signál k útoku!

„Vorwärts, hurá!“ Běžíme kupředu. Po pěti krocích je naše švarmlinie uvolněna. Po 10 krocích činí mezera mezi útočícími přes 15 kroků, tolik je padlých.

Není ani pomyslení na další útok. Vpravo i vlevo se hrne vše zpět do zákopů. My ovšem též. Útok je odražen. Obvazujeme kamarády a vidíme kamarády umírat. O 5. hodině přichází rozkaz k novému útoku, protože se na pravém křídle zdařil a nutno vytvořiti spojení.

Opět: „Hurá!“ Tentokrát to jde rychleji. Vidíme, že naše smrt je jistá, že již není záchrany, a proto si to chceme odbyti raději rychleji. Jenom ne myslit! Pronikli jsme již dvacet kroků kupředu, vidíme již, že v nejbližší chvíli budeme v nepřátelské posici, boj na nůž že je neodvratný. Většina Srbů se obrací a prchá. Jenom několik jich zůstává ležet, střílejí jako šílení.

Běžím proti jednomu z nich. Jsem od něho na krok vzdálen, když mne spatří. Chce ještě střílet, ale šlápnu mu na pušku. Vyskočí a zaryje se mi do očí, pak s výkřikem mne pouští. Infanterista Patočka z mého roje bodí ho do beder. S šíleným pohle-

Egon Erwin Kisch, vynikající představitel pražské židovské literatury a žurnalistiky

1. poloviny 20. století, který si za své publicistické výkony v oblasti žánru reportáže vysloužil označení „zuřivý reportér“, podává ve svém válečném deníku osobitý a stroze autentický pohled na situaci na válečných frontách 1. světové války.

E. E. Kisch, Vojákem pražského sboru. Válečný deník, Praha 1930, s. 116–117

batalion – vojenská jednotka, prapor
švarmlinie – rojnice, řada útočících pěšáků
infanterie – pěchota
bajonet – bodák nasazený na pušku
kolba – pažba pušky

Jedinou ochranou pěchoty byly zákopy.

■ *Na které frontě bojovali vojáci rakousko-uherské armády, do níž byl povolán Egon Ervin Kisch? Jaký byl způsob boje pěchoty a naděje na přežití?*

Manželka cara Mikuláše II. reagovala svým dopisem na situaci, kdy byl car donucen k abdikaci a internován. Stalo se tak 13. března 1917.

Listy carských manželů z let válečných. Vybral Jan Slavík, Praha 1933, s. 489

Nikolaj II. (Mikuláš II.) – ruský car vládnoucí v letech 1894–1917
Pavel, Boris – členové carské rodiny podpis listiny Mikulášem II. – car podepsal 13. 3. 1917 abdičáční listinu

■ *Co lze usoudit o vztahu Alexandry a Mikuláše z uveřejněného dopisu? Z které doby pochází? V co carevna doufá?*

Car Mikuláš II. a carevna Alexandra Fjodorovna ve slavnostním obřadním rouchu.

Situaci v Rusku po únorové revoluci 1917, po abdikaci cara Mikuláše II. (13. 3. 1917) a jeho bratra (16. 3. 1917), návratu Lenina do Petrohradu (16. 4. 1917), zhroutilí ofenzivy generála Brusilova v Haliči a po demonstracích v Petrohradě proti pokračování Ruska ve válce (16.–17. 7. 1917) komentuje intelektuál, univerzitní profesor Jurij Gotij.

Voprosy istorii, 1991, č. 6, s. 155

Lenin vl. jm. Vladimír Iljič Uljanov (1870–1924) – vůdce bolševiků
Mjasojedov – jeden z vůdců tzv. černosotněnců, tj. ozbrojených oddílů vytvořených v Rusku policií

dem obrací se Srb na nového útočníka. Ale tu jest již po druhé bodnut infanteristo Dejmkem bajonetem do spodní části těla. Zhroutí se.

Vlevo několik zápasů kolbami, ale není pochybnosti: zákopy jsou dobytý. Musím se však rychle opět zakopat, neboť třicet kroků před námi leží Srbové v nových postcích. Oddychujeme těžce...

Konec carské moci v Rusku – březen 1917

Carevna Alexandra svému manželovi Mikuláši II. o začínající revoluci

Můj milovaný, předražený anděli, světlo mého žití, srdce mi krvácí, pomyslím-li, jak v úplném osamocení prožíváš všechna ta muka a rozčilení a že my nic nevíme o Tobě a Ty o nás. Nyní posílám k Tobě Solovjeva a Gramotina, každému dávám po dopisu a doufám, že při nejmenším aspoň jeden Tě stihne. Chtěla jsem poslat letadlo, ale všichni lidé zmizeli. Mladíci Ti povědí o v š e m, neboť nemám, co bych Ti řekla o situaci. Vše je odporné a události se vyvíjejí s kolosální rychlostí. Já však pevně věřím – a nic nezvíklá tuto víru – že vše dobře dopadne. Zejména od chvíle, kdy jsem dnes ráno obdržela Tvůj telegram – to první světlý paprsek v tomto bahně. Nevědouc, kde jsi, hledala jsem konečně spojení přes hl. stan, protože Rodz. /janko/ se přetvařoval, jako by nevěděl, proč Tě zadrželi. Je zřejmé, že nechtějí připustit, abys mne uvídl dříve, dokud nepodpíšeš nějakou listinu, konstituci nebo ještě něco tak hrozného. A ty jsi sám, nemaje za sebou armádu, chycený jako myš v pasti, co můžeš udělat! To je největší nízkost a podlost, neslýchaná v dějinách – zadržet svého panovníka. Nyní P. se nemůže k Tobě dostat proto, že Luga je obsazena revolucionáři. Ti zastavili, obsadili a odzbrojili but. pluk a poškodili trať. Možná, že se ukáže vojsku v Pskově a v jiných místech a shromáždíš je kolem sebe? Donutí-li Tě k ústupkům, tu v ž á d n ě m p ř í p a d ě nejsi povinen je dodržet, protože byly vynuceny nečestným způsobem. Pavel, kterému jsem strašně vyčiniila za to, že nic nepodnikl s gardou, snaží se nyní pracovat ze všech sil a chystá se nás všechny zachránit ušlechtilým a nerozumným způsobem: složil hloupý manifest, konstituci po válce atd. Boris odjel do hl. stanu. Viděla jsem se s ním ráno a večer téhož dne odjel odvolávané se na spěšný rozkaz z hl. stanu – dokonala panika.

Revoluční Rusko – červenec 1917

Z deníku profesora moskevské univerzity Jurije Gotijje

Vojska přestala být vojsky. Rusko ztratilo možnost se samo bránit. Hlavní příčinou je staletý úpadek starého režimu. Svým zhroucením vyvolal vychýlení kyvadla vlevo a vládu sil, ilegálních hesel, určených k boji proti carismu, dala zejména ty plody, které měla dát: proměna armády, bojující dva a půl roku, v tlupu zagítovaných banditů. Myslím si, že už je Rusko mimo mezinárodní hru a plány: Němcům se otevírá příležitost, na kterou čekali – na východě dosáhnout všechny vytyčené cíle. Obnovení trestu smrti – pozdní opatření a těžko přinese užitek a smysl. Rusko umírá, podlomene Nikolajem II. a porobené vlastní revolucí. Nyní (16. července) se mi zdá, že v nejbližším okolí to dopadne následovně: během měsíce budou poraženy zbytky ruských armád, a na podzim začnou pogromy uvnitř. Kdo nás před nimi ochrání? Snad Němci?

Osud Ruska je osudem zdechajícího mamuta – přeměna ve slabý a chudý stát, ekonomicky závislý na jiných státech, pravděpodobně na Německu. Bolševici – pravý symbol ruského národa, národa Lenina, Mjasojedova a Suchomlinova – to je směsice hlouposti, hrubosti a nekulturního řádění, bezprincipiálnosti, chuligánství a na základě dvou posledních vlastností, zrady. Starý režim svým skvěle organizovaným kádrem ochranky a podobných ohavností vytvořil výbornou síť pro organizaci různých temných sil – a ony fungují.

Generální sněm českých říšských a zemských poslanců v Praze přijal „Tříkrálovou deklaraci“. Navazovala na státoprávní prohlášení Českého svazu z 30. května 1917. Požadovala realizaci práva na sebeurčení pro český a slovenský národ.

C. Merhout, Dokumenty našeho osvobození, Praha 1919, s. 88–92

- Za jakých okolností vystoupili čeští poslanci říšského sněmu, za které skupiny obyvatel Rakousko-Uherska vznášejí své požadavky?
- Jaký mír má být uzavřen? O co opírají poslanci nároky českého národa a jaký by měl být nový stát, jaké by mělo být jeho území?

Tříkrálová deklarace českých poslanců – 6. 1. 1918

Ve čtvrtém roce hrozné války světové, jež si vyžádala bezmýrných obětí na životech i statcích národů, dějí se první pokusy o mír. My čeští poslanci rady říšské, jež byly rozsudky nepřislušných vojenských soudů zbavena celé řady svých členů slovanských, a zároveň my čeští poslanci rozpuštěného a dosud neobnoveného sněmu království Českého, jakož i po celou dobu války nesvolaného sněmu markrabství Moravského a neobnoveného sněmu vévodství Slezského, jako zvolení zástupcové národa českého, zdůrazňujíce veškerá prohlášení českého poselstva na radě říšské, jsme povinni určitě a jasně za lid český a za porobenou a politicky umlčenou větev slovenskou v Uhrách vyznačiti svoje stanovisko k nové úpravě poměrů mezinárodních.

Když čeští poslanci obrozeného národa našeho promluvili za války francouzsko-německé o mezinárodních otázkách evropských, prohlásili v memorandu svém dne 8. prosince 1870 slavnostně:

„Všichni národové ať velcí, ať malí mají rovné právo sebeurčení a rovnost jejich má stejně šetřena býti. Jen z uznání rovnoprávnosti a ze vzájemné vážnosti svobodného sebeurčení všech národů může vykvést práva jejich svoboda a bratrství, všeobecný mír a práva lidskost.“

My poslancové národa českého, věrní jsouce i dnes těmto zásadám svých předchůdců, s radostí jsme pozdravili, že dnes všechny ony státy, jež jsou založeny na zásadách demokracie, válčící i neutrální, pokládají stejně s námi toto svobodné sebeurčení národů za záruku trvalého míru všeobecného...

...Národ náš touží se všemi demokratickými světy po míru všeobecném a trvalém.

Jest si však plně vědom pravdy, že trvalým může se státí jenom mír takový, jenž odstraní staré křivdy, brutální moc převahy zbraní, jakož i nadprávní států i národů nad národy druhými, mír takový, jenž zabezpečí rozvoj národům velkým i malým a osvobodí zejména ony národy, kteří sténají dosud pod cizí nadvládou. Proto také toto právo na svobodný život národní a sebeurčení národů, ať malých či velkých a jakékoliv příslušnosti státní, musí býti základem příštího práva mezinárodního, zárukou míru a přátelského soužití národů, i velkým statkem ideálním, který si lidstvo vydobude z hrůz světové války. My, poslancové národa českého, prohlašujeme, že mír, který by národu našemu nepřinesl spravedlnosti a svobody, nemohl by pro něho býti mírem, nýbrž jen počátkem nového mohutného a důsledného zápasu za státní samostatnost, v němž by národ náš napjal veškeré své síly hmotné a mravní až do krajnosti a v tomto bezohledném boji neustal až do šťastného konce.

Národ náš hlásí se o svou samostatnost, opíraje se o své historické právo státní a jsa prodchnut všecek vřelou touhou, aby ve svobodné soutěži s jinými národy svobodnými a ve svém státě svrchovaném, plnoprávném, demokratickém, sociálně spravedlivém i na rovnosti všeho svého občanstva vybudovaném a v hranicích historických zemí a sídel svých a své větve slovenské přispěti mohl k novému velkému rozvoji lidstva, založenému na volnosti a bratrství, přiznávaje v tomto státě národním menšinám plná rovná práva národní.

Národní listy z 8. ledna 1918, kde je otištěna Tříkrálová deklarace po zásahu rakouského cenzora.

Prezident Spojených států amerických W. Wilson vyhlásil 14 bodů programu na ukončení světové války a jím vyhlášené podmínky míru znamenaly demokratickou alternativu k prohlášením ruské bolševické revoluce (Dekret o míru). Wilsonových 14 bodů získávalo velmi rychle sympatie a ohlas v celém válčícím světě.

Podmínky pro mír – 8. 1. 1918

Čtrnáct bodů prezidenta USA W. Wilsona

To, oč v této válce žádáme, nejsou tedy nikterak naše vlastní požadavky. Chceme, aby na světě bylo lze vhodné a bezpečně žít; zejména, aby v něm bylo bezpečno každému mírumilovnému národu, který, jako my sami, chce žít vlastním životem, rozhodovat o svých vlastních institucích, býti si jist spravedlností a slušným jednáním ze strany ostatních národů světa proti násilí a sobeckému útoku. Všechny národy světa jsou vskutku v tomto zájmu účastny; my sami jasně vidíme, že nebude-li učiněna spravedlnost druhým, nebude učiněna ani nám. Proto je program světového míru našim programem; tento jediný možný program se nám jeví takto:

I. Otevřené, otevřeně sjednané mírové úmluvy, po nichž nebudou následovat žádná tajná mezinárodní ujednání; diplomacie bude naopak jednat vždy upřímně a před zraky veřejnosti.

II. Naprostá svoboda plavby na mořích, mimo územní vody, ať v míru či za války, vyjma budou-li moře úplně či zčásti uzavřena mezinárodním rozhodnutím za účelem uplatnění mezinárodních úmluv.

III. Odstranění, *pokud možnost dovoluje*, všech hospodářských překrad a zavedení rovnosti obchodních podmínek mezi všemi národy, srozuměnými s mírem a sdruženými k jeho udržení.

IV. Vhodné záruky, že státní zbrojení bude omezeno na nejnižší míru, odpovídající domácí bezpečnosti.

V. Svobodná, upřímná a naprosto nestranná úprava všech koloniálních nároků, opřená o přísné dodržení zásady, že v řešení všech takových otázek svrchovanosti musí zájmy příslušného obyvatelstva mít stejnou váhu jako spravedlivé požadavky vlády, jejíž nárok má být určen.

VI. Úplné vyklizení ruského území a uspořádání všech otázek týkajících se Ruska způsobem, který zaručí nejlepší a nejsvobodnější spolupráci ostatních národů světa k tomu, aby Rusko získalo volnou možnost nerušeně rozhodnout o svém vlastním politickém vývoji a o své státní politice, a který mu zajistí upřímné uvítání ve společnosti svobodných národů za takového státního zřízení, které si samo zvolí; ba více než uvítání, i jakoukoliv pomoc, které mu snad bude *zapotřebí* a kterou by si samo přálo. Jednání sesterských zemí vůči Rusku bude v nastávajících měsících trpkou zkouškou jejich dobré vůle, jejich pochopení ruských potřeb oproti jejich vlastním zájmům a jejich rozumné a nesobecké účasti.

VII. Belgie, jak celý svět uzná, musí být vyklizena a obnovena bez pokusu o jakékoli omezení svrchovanosti, které se těší s ostatními svobodnými národy...

VIII. Veškeré francouzské území budiž osvobozeno a jeho obsazené části obnoveny; křivda spáchaná Francií Pruskem roku 1871 ve věci Alsaska a Lotrinska, jež kalila světový mír po dobu takřka padesáti let, budiž napravena, aby mír byl opět v zájmu všech zabezpečen.

IX. Úprava italských hranic budiž provedena podle jasně zřejmých národnostních mezí.

X. Národům Rakouska-Uherska, jemuž si přejeme zachovat a zaručit místo mezi státy, budiž poskytnuta nejvolnější možnost autonomního vývoje.

XI. Rumunsko, Srbsko a Černá Hora budiž vyklizeny, obsazená území obnovena; Srbsku poskytnut svobodný a bezpečný přístup k moři; a vzájemné styky jednotlivých balkánských států upraveny přátelskou dohodou podle historických hranic, příslušnosti a národnosti...

XII. Tureckým částem dnešní Otomanské říše budiž zajištěna bezpečná svrchovanost, avšak ostatním národnostem, jež jsou dnes v turecké nadvládě, budiž zajištěno nesporné zabezpečení života a naprosto nerušená možnost autonomního vývoje; Dardanely budiž trvale otevřeny svobodnému průjezdu lodí a obchodu všech národů pod mezinárodními zárukami.

XIII. Budiž zřízen nezávislý polský stát, obsahující území, obydlená nesporně polským obyvatelstvem; budiž mu zajištěn volný a bezpečný přístup k moři, a jeho politická hospodářská nezávislost i územní celistvost zaručena mezinárodní smlouvou.

XIV. Musí být utvořeno všeobecné sdružení národů podle výslovných smluv, vedoucích k poskytnutí vzájemných záruk politické nezávislosti a územní celistvosti velkých právě tak jako malých států...

Listiny svobody, Praha s. a., s. 39

Alsasko a Lotrinsko – francouzská území připojená k Německu po porážce v prusko-francouzské válce v letech 1870–71

Otomanská říše – dobový název pro říši Osmanskou, pozdější Turecko
národnosti pod tureckou nadvládou – předpokládala se autonomie národů žijících na tomto území, především Kurdů (k tomu však nedošlo)

■ **Které z Wilsonem navržených bodů se týkaly mezinárodních vztahů – jednání, obchodu, plavby, výzbroje? Co se zde psalo o velmocích – koloniálních říších a Rusku? Která území měla mít zajištěnu možnost zvolit si uspořádání podle svého přání? Čím návrh vyvrcholil ve vztahu k zajištění míru v budoucnosti?**

■ **Jak je v dokumentu řešena otázka Rakouska-Uherska?**

Woodrow Wilson (1856–1924), profesor a rektor univerzity v Princetonu, od roku 1911 se věnoval politice. V letech 1913–21 byl prezidentem USA. Významnou roli hrál na konci války i jako iniciátor založení Společnosti národů.

Pittsburská dohoda slovenských a českých krajanů v USA – 30. 5. 1918

Československá dohoda, uzavřená v Pittsburku, Pa. dňa 30. máje 1918

Představitelia slovenských a českých organizácií vo Spojených štátoch, Slovenskej Lígy, Českého Národného Sdruženia a Sväzu Českých Katolíkov, prorokovali za prítomnosti predsedu Česko-Slovenskej Národ. Rady, prof. Masaryka, o česko-slovenskej otázke a o našich posavadných programových prejavoch a usniesli sa následovne:

Schvaľujeme politický program usilujúci sa o Spojenie Čechov a Slovákov v samostatnom štáte z Českých zemí a Slovenska.

Slovensko bude mať svoju vlastnú administratívu, svoj snem a svoje súdy.

Pittsburskou dohodou uzavřeli T. G. Masaryk jako zástupce Národní rady československé a představitelé slovenských a českých krajanů spolků v USA. Schvalovala spojení Čechů a Slováků v jedné republice, v níž bude mít Slovensko vlastní sněm, administrativu a soudy. V označení česko-slovenský stát používala důsledně pomlčku.